

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Александър Гребенаров за материалите,

представени за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ в Института за исторически изследвания – БАН

Конкурсът за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност 05.03.04. История на България (Нова българска история) за нуждите на Секция „История на българския национален въпрос“ (Български национален въпрос след 1878 г.) е обявен в Държавен вестник, бр. 36 от 27.04.2018 г. и в интернет-страницата на Института за исторически изследвания – БАН http://www.ihist.bas.bg/news_aktuell.htm. За участие в него са допуснати двама кандидати от същата секция – гл. ас. д-р Войн Божинов и гл. ас. д-р Слави Славов. Представените от тях материали на електронен и хартиен носител са в съответствие със ЗРАСРБ от 2010 г. и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за исторически изследвания при БАН.

Гл. ас. д-р Войн Божинов

След дипломирането си през 2002 г. в СУ „Св. Климент Охридски“, Исторически факултет, като магистър в катедра „История на България“ В. Божинов е редовен докторант в същата катедра (2002–2005). Защитава образователната и научна степен „доктор“ през 2005 г. с тема на дисертационния труд „Андрей Ляпчев – политик, държавник, общественик“. От същата година е избран и назначен в Института за исторически изследвания при БАН за н.с. II ст., от 2006 г. е н.с. I ст., от 2008 – главен асистент.

За участието си в конкурса д-р В. Божинов представя за рецензиране и преценка обнародваната си научна продукция, съдържаща 7 книги, 39 студии и статии, 6 рецензии и отзиви. Две от монографичните му изследвания № 1 и № 2 са посветени на Андрей Ляпчев. Те са свързани с рецензиран и защитен дисертационен труд през 2005 г. за който му се присъжда образователната и научна степен „доктор”.

В колективния труд № 4 – „Национално могъща и обединена България”, текстове на д-р Божинов за част от формациите на радикалната десница и националният въпрос са 88 стр. Краткият обзор на събитията след 1919 г., когато страната е наказана с утежняващи клаузи дават основание за авторска констатация, че великите сили обричат страната на вътрешни раздори и подчиненост от външни фактори. Наложените репарации, осакатената в териториално отношение българска държава, военните ограничения и не на последно място международната изолация, в която изпада страната след 1919 г. са фактори, които обуславят създаване на крайнодесни формации. Между тях са Съюз на бойците/Съюз на българите/Съюз на българите фашисти, Съюз „Българска родна защита”, Национална задруга за политическо възраждане/Национална задруга фашисти, Националносциалистическа българска работническа партия и Политически кръг „Звено”.

Тези организации често влизат в сложни взаимоотношения с дейците на българското националноосвободително движение, влияят активно и върху управлението на страната. Историческите разкази за тях от д-р Божинов, анализират различни страни от съществуването им, вкл. генезис, идеология, прояви, влияние, ръководители и др. Като цяло изложенията, макар и на места в схематичен вид, дават вярна представа за идейните виждания и влияние на формациите от крайното дясно политическо пространство, за разлика от редица предходни изследвания.

Политическият кръг „Звено”, който е от изброените формации по-горе, и Военният съюз са в изследователския фокус на гл. ас. В. Божинов в труда „Управлението на деветнадесетомайците 19 май 1934 – 22 януари 1935 година”, С., 2017. Той проследява тяхното възникване и развитие до и след 19 май 1934 г., когато се променя цялостната обстановка в страната. Трудът дава отговор на въпросите защо и как парламентарно-демократичната система се срива, за да се замени с авторитарен тип управление, което не търпи конституционни норми, нито парламентарен живот. Като цяло приносните моменти в труда са значителни – направен е институционален разрез на цялостния държавен организъм. Наред с многобройните изменения във почти всички сфери на общественно-политическия и стопански живот, анализиран е новият външнополитически курс на страната, насочен към сближение с Югославия и Франция. Авторът проследява и болезнената тема, свързана с взаимоотношенията на властите с българското националноосвободително движение, коментира наложените ограничения и в крайна сметка неговото разформироване.

Наред със споменатите достойнства на труда, който попълва значителни празноти в историографията за извършения преврат, към него могат да се направят някои бележки, като напр. огромната несъразмерност на въведението в гл. 1 с останалия текст. Изложението в нея не е новаторско, а по-скоро утежняващо и би могло да бъде представено като предговор в синтезиран вид. Възражение буди използваната база от извори и литература. Голяма част от оценките за събития, вкл. за прояви на отделни лица, са аргументирани със статии от периодичния печат. Както е известно този тип извори като цяло не е надежден, защото вестниците са предназначени за широка публика и често не отразяват същината на проблема. Обилно използваната в труда мемоарна литература също не би трябвало да замества автентичните архивни източници, защото в

спомените и дневниците има голяма доза субективизъм и предпоставеност. В същото време остават неизползвани от автора много от най-новите достижения на българската историческа наука. Размисли предизвиква и отношението на автора към ВМРО. Нейното порицаване и дори обругаване събужда съществен въпрос за историографията – след доказаната, вкл. и в труда, проюгославска политика на управляващите, каква алтернатива би могла да има за защитата на българите в Македония срещу физическите насилия от Белград и настъпващия „македонизъм”? Въпросът е реторичен, но последствията от подобна политика, продължена след 1944 г., личат още.

Книгата на В. Божинов „Република Македония в съвременната геополитика”, С., 2017, 314 с. се отличава от останалите трудове. В нея историческият разказ до голяма степен отстъпва място на политоложки анализи за съвременното държавно-политическото управление в Р Македония и обществените нагласи. Тя показва различни страни от прехода, който изживява страната след излизането ѝ от Югославия. Книгата е подготвена първоначално като колективен проект към Министерството на външните работи на Р България „Република Македония в съвременната геополитика и мястото на българския национален интерес там”. С., 2018 (в съавторство с Йорданка Стоянова-Тонева). След това е издадена самостоятелно от автора в разширен вид.

Трудът поставя важни проблеми пред българските държавни институции в отношенията им с Р Македония, която се опитва да заличи или подмени следите от богатото българско културно-историческо наследство в областта – факт, който управляващите в Скопие от 1944 г. до днес не признават. В него са анализирани актуални събития и процеси сред партии, сдружения, медии, дипломация, вкл. изяви на изпълнителната и законодателната власт, проследени са отношенията на Р Македония с

останалите съседни държави, отчасти са застъпени изявите на Македонската православна църква, и не на последно място – позициите и влиянието на т.н. велики сили за сключване на междудържавни договори. За разлика от историческите изследвания, този труд е на път да загуби актуалността си, поради динамичните промени на общественно-политическата обстановка в Р Македония. Стилът е увлекателен, но на места е публицистичен, често липсват препратки към източници и съвременни изследвания. С изключение на една бележка под линия липсват данни за проблемите на българските формации в Р Македония, както и за отношението към тях на македонската емиграция в Америка и Австралия, където живеят хиляди потомци на македонски българи. Приложенията се нуждаят от прецизиране и преосмисляне, особено текста към Договора за добросъседство между Р България и Р Македония (Прил. №1, с. 240–293), който излиза от рамките на понятието „Приложение”.

Гл. ас. В. Божинов представя в списъка под № 3 книга-албум „България – историческа памет и национална идентичност”. Участието му е белязано с 12 научно-популярни статии с общ обем от 24 страници (на български и на английски език). Повечето от посочените текстове в книгата са извън хронологично-тематичния обseg на конкурса.

Представените студии и статии от списъка с публикации в по-голямата си част са намерили място в рецензираните тук трудове. Други проблеми от историята на българския национален въпрос, по които д-р Божинов е изнасял доклади и съобщения в научни форуми, са издадени в тематични сборници. След 2005 г. той има участия в 24 научни конференции, пет от които са в чужбина, 6 отзива и рецензии, показващи уменията му да анализира и оценява трудове на историческа тематика.

Гл. ас. д-р Слави Славов

След завършване на висшето си образование по история във Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ през 1996 г. Сл. Славов от 2003 е редовен докторант на Института за исторически изследвания при БАН. Получава образователната и научна степен доктор през 2006 г. след защита на дисертация на тема: „ВМОРО и държавната политика на Княжество България (1903–1908)“. Преди и след докторантурата работи като учител по история във Варна. От 2007 г. е назначен на работа в ИИст.И, първоначално като н.с. II ст./ст. асистент, а от 2010 г. е главен асистент.

От 2018 г. е избран от Научния съвет на Македонския научен институт за пом. секретар на сп. „Македонски преглед“.

Гл. ас. Сл. Славов представя за участието си в конкурса 2 книги и 28 студии и статии с уговорката, че научните публикации са от периода 2010–2018 г., т.е. след заемане на длъжността „главен асистент“ в ИИст.И. На второ място в списъка на публикациите е посочена монографията „ВМОРО между фанфарите на Хуриета и грохота на оръдията (1908–1912)“, С., 2018, 256 с. По същество тя е хабилитационен труд от стандартен хронологично-тематичен тип, със съдържание, разпределено в две глави с общо четири параграфа, предговор и заключение. Авторът съумява да покаже в пълнота сложната трансформация, през която преминава ВМОРО в рамките на посочения отрязък от време – от нелегална формация, бореца се срещу Османската империя за освобождение на българското население в Македония и Тракия, до легализирането ѝ през лятото на 1908 г. след Младотурския преврат, последвано от ново завръщане след 1910 г. към формите на въоръжената борба.

В изследвания период се създават предпоставки за променени взаимоотношения на ВМОРО с другите традиционни центрове, влияещи

върху развитието на Македонския въпрос – държава, църква, общество. Всички те имат свои идеи и специфични способности за действие в областта след Младотурския преврат. През различни периоди от дейността на Вътрешната организация интерес предизвиква проблемът с нейното субсидиране. Вероятно и затова авторът с основание отделя специално място на тази тема. Приложените данни и направеният анализ за механизмите на тази материална помощ показват, че финансовата подкрепа на българската държава е не само значителна, но често е решаваща за функционирането на ВМОРО.

Д-р Славов проследява и други важни страни от дейността на ВМОРО, търсейки основните причини и поводи за напрежение. Някои от тях той открива сред организационни дейци, обременени с минали идейни постулати или страдащи от вождиски амбиции. Нерядко за нажежаване на обстановката „спомагат” и несръчните действия на дипломати и/или на лица от други български държавни институции. Книгата е написана в академичен дух без емоции и пристрастия. Направените заключения отговарят на поставените изследователски задачи да се проследят сложните организационни метаморфози, които нямат аналог в цялостното съществуване на ВМОРО.

Списъкът с използваните архивни източници е обемист – 28 архивни фонда, съхранявани в български архивохранилища, както и посочените извори и литература. Като всеки труд, той също може да се подобри чрез разширяване на историческата панорама с поглед върху отношението към ВМОРО на другите балкански държави. Публична тайна е, че техните пропагандни централи активно следят дейността на Организацията, опитвайки се ѝ да противодействат с всички възможни средства, вкл. и в единодействие с турските власти. Мястото и ролята на Българската екзархия, както и на обществените организации в страната, също може да

се представи в по-разгърнат вид, защото тяхната заслуга за защита на българското дело в Македония е безспорна.

Като препоръка, но не на последно място, стои въпросът за илюстративния материал, който се приема радушно от по-широката публика. Периодът е наситен със събития и действия, в които участват множество македонски българи – революционери, интелектуалци, военни, както и дипломати, политици, висши особи и пр. Всички те биха могли да бъдат популяризирани чрез фотоси и/или с факсимилета от документални масиви. Читателят би се облекчил и ако трудът имаше показалци с имена на личности и географски понятия, каквито съдържат повечето съвременни научни издания.

Трудът е първото самостоятелно научно изследване, разкриващо състоянието и развитието на Вътрешната организация в обявения хронологичен и тематичен обхват. Монографията разкрива важни страници от историята на ВМОРО, която е съществена част от българския национален въпрос. Чрез нея д-р Сл. Славов е изпълнил разпоредбите на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академичните длъжности в Института за исторически изследвания при БАН, чл. 4 (5), т. 3, а именно кандидатът за академичната длъжност „доцент” трябва „да е публикувал или да бъде приет за печат, обсъден и одобрен от секцията монографичен труд (извън темата на дисертацията) със съществен научен принос”.

Наред с този труд д-р Славов представя в списъка още една своя книга с наименование „ВМОРО от Илинден до Балканската война (1903–1912)”. С., 2016, 348 с. Тя включва текстове от дисертацията му и части от изложението в разгледаната по-горе книга. Трудът е номиниран и обнародван през 2016 г. от Програмата „Помощ за книгата” към Министерството на културата.

Приложеният списък съдържа и статии, посветени на различни военни аспекти, които в хронологично отношение, а и по тематичен обхват, са извън обсега на разгледаните по-горе трудове. Те представляват исторически разкази за епизоди от Балканската, Първата световна и Втората световна война. В тях са анализирани данни за героичната българската офанзива в Източна Тракия (1912), но и за холерната епидемия в българската армия през Първата балканска война, изследван е изборът на българската дипломация за участието на страната в Голямата война, разгледан е един неизследван от българската историография проблем за опасността от руски десант по Българското Черноморие през 1915–1916 г., проследено е създаването и дейността на държавната корабостроителница в Кавала през 1942–1944 г. В своя по-нова публикация авторът отделя внимание на Варненското македоно-одринско дружество, осигуряващо средства за революционната борба в Македония и Одринско. С тези публикации авторът въвежда в научно обръщение неизвестни или слабо познати факти за събития и отделни личности.

Сред изследванията с научно-приложен характер е участието на д-р Сл. Славов в документалния сборник „Нови извори и документи за Балканските войни”. С., 2015 г. В него той е съставител и автор на предговора. Други научно-приложни прояви се откриват в авторските му статии, посветени на паметни събития и годишнини на именити дейци от българското националноосвободително движение в Македония. Те са популяризирани в страниците на интернет-платформата на Македонския научен институт и така достигат до десетки хиляди читатели в страната и по света.

В заключение намирам, че и двамата кандидати заслужават да бъдат хабилитирани. На този етап обаче сравнителните характеристики, направени на базата на приносите в представените издания, използваните извори и библиографски позовавания, както и проведените дискусии в заседанията на Секция „История на българския национален въпрос” ми дават основание да направя следното подреждане в избора за заемане на академичната длъжност „доцент“:

1. Гл. ас. д-р Слави Славов
2. Гл. ас. д-р Войн Божинов

09.09.2018 г.